

Külvárosi panteon

szöveg: Tóth Vilmos, fotó: Sebestyén László

Budapest sok különleges temetőrésze közül az egyik legérdekesebb a Rákoskeresztúri temetőben található. A 16-os és a 28-as számú parcellában egyedülálló összkép tárul a látogató elé: az út mellett jellegzetes 19. századi családi síremlékek, nagyrészt gránitból faragott obeliszkok sorakoznak, miközben körülöttük a szokványos műkö síremlékek és urnafalak vannak többségben. A furcsa kontraszt magyarázatát a főváros temetőtörténetének egyik legnagyobb csoportos áttelepítése adja.

A Rákoskeresztúri temető általában háttérbe szorul a Farkasréti és a Kerepesi úti temető mögött, pedig megérdemelné a figyelmet, és korántsem csupán azért, mert az ország legnagyobb sírkertjéről van szó. Előjáróban érdemes kitérni arra, hogy mennyire bizonytalan már az elnevezése is. Az irodalomban többnyire Rákoskeresztúri temetőként szerepel, ami nyilvánvaló pontatlanság, mivel Kőbányán található. „Kőbányai temetőnek” azonban néhány régi, kuriózumnak tekinthető újságcikk kivételével sehol sem nevezik. Másik gyakori elnevezése: Új köztemető – a temetkezési intézet szóhasználatában „Új köztemető” –, ami igencsak félrevezető, mivel 1886-ban nyitották meg, ami azt jelenti, hogy ez Budapest legrégebbi folyamatosan működő sírkertje.

Történetének két ismertebb részlete van: a 20. század elején a katonai temető létrehozása (ezt később szinte teljes egészében felszámolták), majd a század végén az ötvenhatos parcelláké. A kettő között időben félúton alakult ki a 16-os és a 28-as par-

cella mai képe, amikor az 1952-ben lezárt Kerepesi úti temetőben nagy átrendezés és részleges kiürítés kezdődött. 1953-ban az ott található ezerkétszáz falsírboltból mintegy százhetvenet, valamint az előtűk lévő két parcellarészt kisajátították és felszámolták: gyakorlatilag levágták a temető északkeleti sarkát, a sírok helyén pedig a szomszédos gumigyár egyik épülete kapott helyet.

Improvizáltak?

A döntés nyilvánvalóan az egykori nagypolgári elit ellen irányult, hiszen a felszámolt falsírboltokban nagyrészt az ő felmenőik nyugodtak. Az áthelyezett síremlékek többsége a Rákoskeresztúri temető két említett parcellájába került, amelyeket szinte falként vesznek körül. Néhány már tönkrement vagy felszámolták, de így is mintegy száz, egykor a Kerepesi úti temető fala mellett álló családi síremléket találunk itt, illetve a parcellák belsejében számos további sírt, amelyek az egyidejűleg felszámolt temetősarokból származnak.

A visszaemlékezések és más források alapján valószínűnek tűnik, hogy a temetkezési intézetnek és a fővárosi illetékeseknek improvizálniuk kellett 1953-ban. Amikor felszámolásra hirdették meg a Kerepesi úti temető érintett falszakaszát, még nem volt szó csoportos áthelyezésről. Az egyoldalú diktátumot azonban az érintett családok érthető módon felháborodva fogadták, hiszen többségük bérleti joga még nem járt le. Ennek nyomán került sor a Rákoskeresztúriba történő áthelyezésre, ahol a hatalmas terület miatt válogatni lehetett a rendelkezésre álló parcellák közül.

Az átszállított nyughelyeket itt már nem sírboltokként, csak egyszerű sírhelyekként építették ki, de megmaradt az eredeti kövek nagy része, és a temetkezési intézet kárpótlásként „öröksírokká” nyilvánította ezeket. Utóbbi komolyságát az azóta történt felszámolások megkérdőjelezzik, de az elnevezés sokáig fennmaradt (például a Budapesti Városvédő Egyesület 1990-es temetőtérképén is ez szerepel).

A főváros fontos polgárai voltak

Érdemes a sírokon olvasható neveket böngészni, mert a 19. századi Budapest számos ismert alakjának vezetett ide az utolsó utáni útja. Hatalmas obeliszk őrzi a budai keserűvíz-forrásokat felfedező és elsőként hasznosító *Saxlehner András* és számos családtagja emlékét. Eredetileg a Kerepesi úti temető egyik fal melletti mauzóleumában nyugodtak, ám a *Czigler Győző* tervezte építmény az 1944/45-ös ostrom során megsemmisült. A parcella túloldalán nyugszik báró *Kochmeister Frigyes*, a dualizmus kori főváros kereskedelmének egyik legnagyobb fejlesztője, a Budapesti Kereskedelmi és Iparka-

mara, valamint az Áru- és Értéktőzsde elnöke. Eredeti sírhelye fölött egykor felesége emléke, *Stróbl Alajos* 1897-ben felavatott remek szobra állt, ami a Kerepesi útiiban maradt, és ma *Márkus József* főpolgármester sírját díszíti.

Nincs meg az eredeti síremléke *Pekár Imre* malomipari szakembernek, feltalálónak, a fővárosi gazdasági élet egyik sokoldalú alakjának sem. Ez *Schickedanz Albert* és *Zala György* alkotása volt, és szintén az ostrom során dőlt romba.

A Rákoskeresztúri temetőbe tehát éppen a felszámolt falszakasz legjelentősebb művészeti értékei nem kerültek át. A kivétel *Luigi Mazzi* olasz szobrász alkotása,

amely báró *Gromon Dezső*nek, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa alelnökének sírja felett ma is látható.

Érdemes megemlíteni, hogy Kochmeister és Gromon mellett más főnemesi rangú családok nevével is találkozhatunk a sírköveken – például *Cebrian*, *Karátsonyi*, *Kornis*, *Révay* –, bár a Kerepesi úti temető fal melletti része elsősorban a nagypolgárság, másodsorban a polgárosodó köznemesség temetkezőhelye volt, míg a főnemesek többsége hagyományosan a vidéki birtokokon temetkezett.

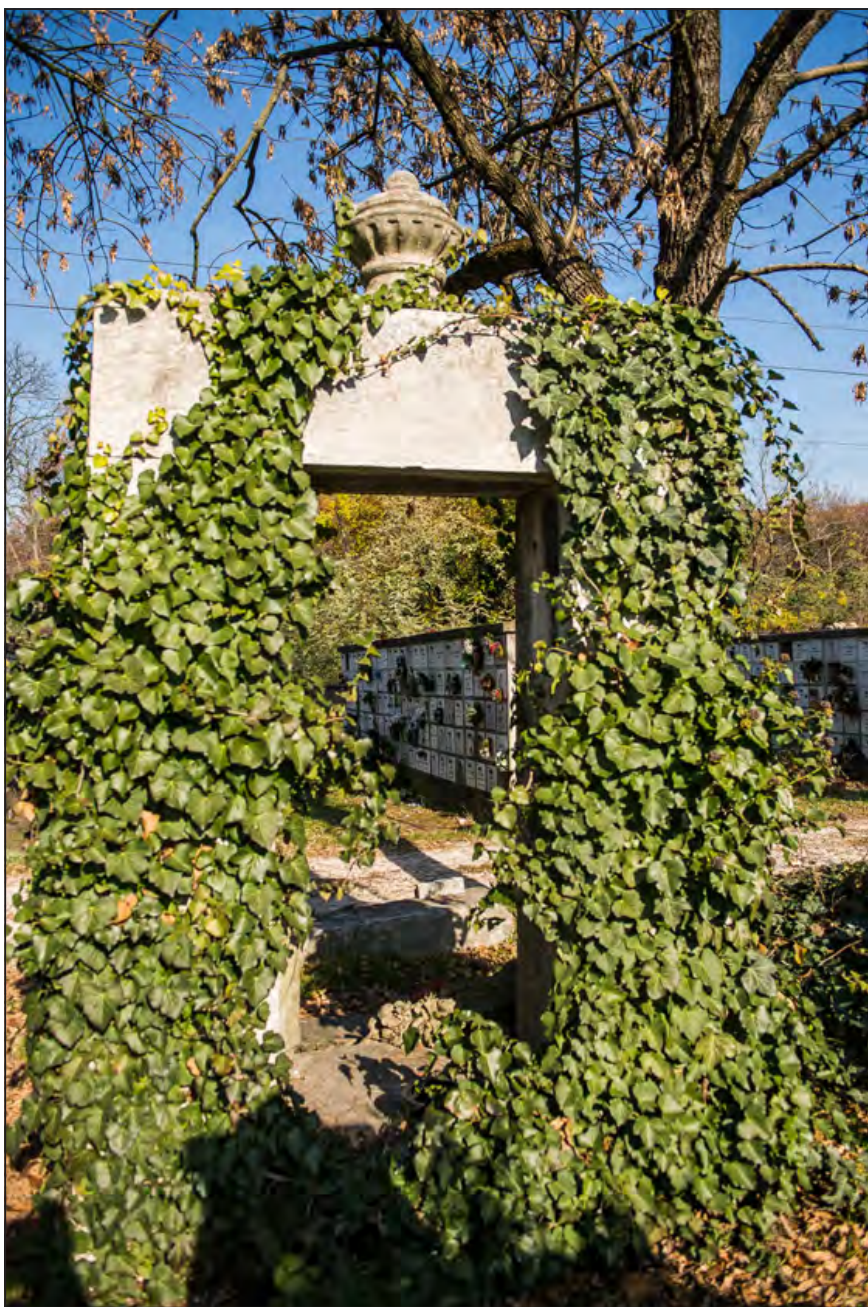
Több 1848-as honvédtiszt neve is olvasható a Rákoskeresztúri temetőbe átkerült köveken, például *Horváth Pál* alezredesé, vagy *Mecséry Gusztáv* századosé. *Beivinkler Károly* 48-as százados évtizedek múlva erdészeti és csatornázási szakemberként fejtett ki jelentős tevékenységet, *Hazay Ernő* pedig, aki a szabadságharcban hadnagyként vett részt, később a Pester Lloydnak, hosszú évtizedek meghatározó fontosságú budapesti lapjának egyik alapítója lett.

Szép sírkő őrzi *Wagner János* belgyógyász professzor emlékét, aki a Pesti Királyi Orvosegyesület elnöke volt, és jelentős vagyont adományozott a létesítendő protestáns árvaház javára. Portréját *Senyei Károly* faragta, sírverse pedig *Szász Károly* szerzeménye. Vele egy sírban nyugszik bátyja, *Wagner Dániel*, az első magyar gyógyszerészdoktor. A közelben található *Patrubby Gergely*, Budapest első tiszti főorvosa, *Horváth Mihály*, a hazai ortopédsebészet egyik úttörője, valamint *Schaffer Károly* ideg- és elmegyógyász professzor síremléke is.

Forrás a családok történetéhez

Hosszasan lehet még sorolni az áthelyezett sírköveken olvasható ismert neveket. Itt található *Szvetenay Miklós* jogász sírköve, felirata azt emeli ki, hogy „portugál fő-consul” volt, bár iparfejlesztői tevékenysége ennél fontosabb. Nem hagyhatjuk említetlenül *Gyulay Béla* leányiskolai igazgatót, az első női kereskedelmi tanfolyam megszervezőjét, vagy *Gohl Ödön* numizmatikust, a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának vezetőjét sem. Itt nyugszik még *Folkusházy Lajos* alpolgármester, *Pisztóry Mór* jogtudós, *Feszty Adolf* építész, *Ocker Menyhért* és *Szelnár Adolf* kertészek, a tudományok és az irodalom nagy mecénása, *Tomori Theodorovits Anasztáz*.

Eredetileg mindegyikük síremléke a Kerepesi úti temető fala mellett állt.

Akadtt olyan eset is, amikor a Rákoskeresztúri temetőben való elhelyezés sem lett végleges. Pekár Imre sírjának szomszéd-ságában nyugodott két nagy tudós, apa és fia: *Pauler Gyula* történész, a Magyar Országos Levéltár első főigazgatója, illetve *Pauler Ákos* filozófus, akiknek sírja később a badacsonytomaji Szent Donát-kápolnába került. Egy másik sír pedig évtizedekkel a kilakoltatást követően visszatért a Kerepesi úti temetőbe, bár nem az eredeti helyére: ott van eltemetve *Beregszászy Lajos* zongorakészítő mester, valamint veje, *Réczey Imre* sebészprofesszor.

Érdeemes végignézni a további, kevésbé ismert neveket is a Rákoskeresztúri temető e két furcsa parcellájában. A főváros építői, tisztviselői, lakói sorjáznak elő a nem is olyan régi múltból. A családnevek többsége magyar és német, kisebb részük szláv, néhány pedig francia és olasz eredetről árulkodik. Az áthelyezett sírok egy része alig látszik ki a bozót és a kuszónövények alól, amelyek a téli és a kora tavaszi hónapokban teszik láthatóvá a legtöbbit a kövekből.

Ez a síremlékegyüttes csak torzó, egy részlet, ami azonban kiválóan reprezentálja

az egészet: a Kerepesi úti temető falsírboltjának jelentőségéről mesél. Az át nem helyezett többség ma már a főváros legrégebbi, nagyrészt eredeti állapotában fennmaradt

temetőrésze, és – felirataik révén – úgy az eredeti helyükön álló, mint az áthelyezett kövek rendkívül fontos család- és város-történeti források. ●

